

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті розкрито необхідність використання інтерактивного навчання у формуванні емоційного інтелекту старшокласників та розглядаються шляхи та методи вирішення проблеми формування емоційного інтелекту засобами інтерактивного навчання на уроках хімії та біології.

Ключові слова: *інтерактивне навчання, емоції, емоційний інтелект, поетапне формування, компонентний склад емоційного інтелекту.*

В статье раскрыта необходимость формирования эмоционального интеллекта старшеклассников и рассматриваются пути и методы решения проблемы формирования эмоционального интеллекта приемами интерактивного обучения на уроках химии и биологии.

Ключевые слова: *интерактивное обучение, эмоции, эмоциональный интеллект, поэтапное формирование, компонентный состав эмоционального интеллекта.*

The article reveals the necessity of the usage of interactive learning while conditioning the emotional intelligence of the high school students. Some ways and methods of solving the problem of intelligence by means of interactive learning at the lessons of Chemistry and Biology are considered.

Key words: *interactive learning, emotions, emotional intelligence, step-by-step conditioning, the component of the emotional intelligence.*

Основна мета сучасної школи полягає в тому, щоб створити систему навчання, яка б задовольняла навчальні потреби кожного учня відповідно до його здібностей, інтересів та можливостей. Для досягнення цієї мети необхідно кардинально змінити парадигму, з позиції якої розглядаються відношення учня й учителя в навчальному процесі, головним стає учень, який не тільки з бажанням та інтересом засвоїв ту чи іншу інформацію, але й має навички роботи з людьми, глибоку впевненість у необхідності пізнання, творчого засвоєння системи наукових знань, уміє налагоджувати взаєморозуміння з іншими, виявляє позитивні емоції та готовність до енергійної діяльності.

Інтерактивні методи в педагогіці й практиці української школи виникли ще у 1920-х роках. Їх використовували при впровадженні бригадно-лабораторного та проектного методів навчання, під час виробничих і трудових екскурсій тощо. Розробку елементів інтерактивного навчання можна знайти в працях В. Сухомлинського, творчості вчителів-новаторів Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, С. Лисенкової, В. Шаталова та ін., теорії розвивального навчання.

Найактивнішим популяризатором емоційного інтелекту вважається Д. Гоулмен, американський журналіст і психолог, який у книзі «Emotional Intelligence» на матеріалах психологічних досліджень й опитувань довів, що успіх у житті залежить не стільки від логічного інтелекту, скільки від здібностей управляти своїми емоціями – емоційного інтелекту [3].

Поміж західних учених, які розробляли концепції емоційного інтелекту, були Г. Гарднер, Д. Гоулмен, Д. Карузо, Дж. Майєр, А. Саваф, П. Соловей та інші. В Україні теж з'явилися дослідження з проблеми формування емоційного інтелекту (Г. Березюк, Е. Носенко, О. Філатова).

Мета статті. Розкрити деякі ключові аспекти проблеми формування емоційного інтелекту старшокласників. На нашу думку, вирішення цієї проблеми вимагає ефективного впровадження інтерактивного навчання, що дозволить розвивати у старшокласників такі якості, як самосвідомість, самоконтроль, мотивацію, уміння ставити себе на місце інших людей, здатність розуміти та диференціювати свої емоції, а також знання про те, як змінити свій емоційний стан.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкурентну, передбачену мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, емоційну та інтелектуальну спроможність.

Емоційний інтелект — група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту добре розуміють свої емоції і почуття інших людей, можуть ефективно керувати своєю емоційною сферою, і тому в суспільстві їх поведінка більш адаптована, вони легше досягають своїх цілей у взаємодії з оточуючими.

Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення. Особливістю інтерактивного навчання є підготовка молодій людині до життя і громадської активності в суспільстві й демократичній правовій державі на заняттях будь-якого предмета шкільної програми. Це вимагає активізації навчальних можливостей учня замість переказування абстрактної, «готової» інформації, відірваної від їх життя і суспільного досвіду.

Оскільки формування емоційного інтелекту відбувається через задоволення основних видів переживань, ми намагалися визначити характер провідних інтелектуальних переживань. Було визначено шість основних позитивних переживань, що виникають у процесі навчальної діяльності, і досліджено місце кожного з них у формуванні емоційного інтелекту, а саме: 1) почуття успіху, 2) приємність напруження, 3) захопленість навчанням, 4) задоволення результатом, 5) відчуття втоми, 6) переживання того, що справа

зроблена. Дослідження показали, що представники кожного з рівнів емоційного інтелекту мають свою структуру переживань, які складають мотиваційну основу їх пізнавальної діяльності. Ефективність навчального процесу залежить не лише від здібностей учнів, але й від наявності в них емоційних переживань, від їх навченості, здатності навчатися, старанності, працелюбності і, звичайно, емоційного інтелекту. Ми виходили з припущення, що інтерактивне навчання старшокласників може бути застосовано на всіх етапах процесу навчання.

Для залучення учнів до активної роботи на уроці необхідне формування стійкої позитивної установки на діяльність, високий рівень мотивації, розуміння змісту діяльності на даному уроці. Цього досягають насамперед осмисленням учнями нового матеріалу і усвідомленням його особистісної значущості. Особливо важливо це при використанні інтерактивних методів навчання, основною умовою успішної реалізації яких є активна співпраця учня і вчителя.

Вагомим чинником, що впливає на успішність навчальної діяльності учня, є формування адекватної позитивної самооцінки, або, іншими словами, позитивного мислення. При цьому учень, який переконаний у своїй спроможності виконати поставлене перед ним завдання, засвоює новий матеріал набагато швидше і продуктивніше, ніж той, хто зневірився у своїх здібностях.

Для переорієнтації учнів на активну діяльність при засвоєнні нових знань дотримувалися таких вимог:

– урахувуючи їхній життєвий досвід та отримані опорні знання, спонукали їх до висування гіпотез, хай навіть фантастичних або хибних;

– у жодному разі не обмежувалися однією (навіть правильною) гіпотезою, пропонували учням висувати їх якомога більше;

– учителям доцільно утримуватися від оцінювання тверджень, що висловлюють учні, це мають зробити вони самі;

– відмовилися від класичного оцінювання кожної відповіді (тобто виставлення оцінок). Натомість можна запропонувати оцінювання, що виявляється в позитивному ставленні вчителя і класу до результатів навчальної діяльності учня;

– створювали проблемні ситуації за допомогою інтерактивного навчання та вчили діалектичному підходу до усвідомлення наукових фактів. Наприклад:

Запитання: Жир, який знаходиться в горбу верблюда, використовується в першу чергу як джерело води?

Завдання: Поясніть: який метаболічний процес забезпечує отримання води із жирів; яким чином за допомогою цього процесу можна отримати воду із вуглеводнів; у чому перевага жирів над вуглеводами (Біологія, 11 кл.).

Запитання: Люди утримують канарок заради їхнього чудового співу?

Завдання: Скажіть, яке ще незвичайне використання мала в минулому канарка? (Хімія, 10 кл.)

Відповідь: канарок використовували для визначення наявності чадного газу у вугільних шахтах, тому що вони втрачають свідомість від найменшої кількості цього газу в повітрі.

Таке запитання вчителя дає можливість кожній дитині розкрити в собі все краще, закладене природою, сім'єю, школою, дає можливість учневі відчути себе здібним, потрібним, цікавим для вчителя і своїх товаришів, бо це надійний стимул подальшої навчальної роботи учнів із захопленням і відчуттям власної гідності.

Найбільший вплив інтерактивне навчання справляє на мислення школярів, оскільки контакти й обмін думками істотно стимулюють його. Зміни характеру розумової діяльності відбуваються в таких напрямках: прискорюються асоціативні процеси і збільшується їх цінність; розширюються інтереси учасників діалогу; узагальнюються й систематизуються уявлення; стимулюється аналітична й синтетична діяльність мислення.

Включення в урок дидактичних ігор та ігрових моментів робить процес навчання більш цікавим, створює в дітей гарний робочий настрій, полегшує подолання труднощів у засвоєнні нового матеріалу. Крім того, гра стимулює розвиток пізнавального інтересу в учнів.

Рольова гра є ефективним методом апробації нових моделей поведінки. Вона дає змогу «приміряти» їх на себе в безпечних умовах. Дія «під маскою» уможливорює формування власних уявлень учасників про те, як можна розв'язати подібну ситуацію в реальному житті. Це також допомагає краще зрозуміти почуття уявного персонажа і розвинути навички емпатії (співпереживання).

Крім того, завдяки рольовій грі учасник має змогу краще зрозуміти і висловити свої почуття без побоювання розкритися і бути висміяним. Це чудова можливість для практичного відпрацювання навичок у ситуаціях, близьких до реальних. Цим і пояснюється перевага рольових ігор над іншими видами пізнавальної діяльності учнів.

Розв'язання проблемної ситуації допомагає учням самостійно здобувати нові знання, учить переборювати труднощі й дає імпульс до розвитку. Самостійний пошук відповіді сприяє систематизації знань, критичному їх осмисленню, утриманню в зоні активної пам'яті, а також активізації розумових процесів. Наприклад, такі ситуаційні завдання (Біологія, 11 кл.):

1. Біологи виявили таку закономірність: тільки-но у будь-якій водоймі знищують видр, як зростає кількість риби. Але згодом риби стає значно менше. Як тільки знову з'являються видри, кількість риби зростає. Поясніть причини та наслідки цього біологічного явища.

2. В освітлюваній сонцем частині водойми концентрація планктону, водоростей, а також дафній виявилася вищою, ніж у затінку. Висунуто такі гіпотези:

1) дафнії збираються на світло;

2) дафнії реагують на підвищену концентрацію водоростей;

3) дафнії посилено розмножуються в освітлюваній частині водойми. Дайте оцінку гіпотезам.

Таке опитування не лише дозволяє перевірити знання, але й стає засобом їх здобуття й поглиблення, розвитку мислення. Проблемні запитання спонукають учнів самостійно знаходити нові зв'язки і відношення окремих явищ, висвітлювати їх з різних боків. Спостерігається переплетіння контрольної та навчальної функцій, унаслідок чого перевірка стає особливою ланкою в процесі формування знань.

Якщо учень допустив помилку при розв'язанні окресленої пізнавальної проблеми, він може зробити ще одну спробу. Учні поступово доходять висновку, що головною причиною, яка визначає успіх або невдачу при розв'язанні пізнавальних проблем, є кількість та якість виконаної роботи. Ще одна мета, при досягненні якої інтерактивні форми навчання закладають основу, – це формування особистості, котра вміє активно працювати на результат.

Співтворчість учителя та учнів на основі ефективного взаємозв'язку емоцій та інтелекту забезпечує довготривале запам'ятовування, глибоке осмислення та творче функціонування знань, а тому є важливою.

Формуванню емоційного інтелекту учнів під час засвоєння нової інформації сприяють різні методи навчання. Використовували ті з них, які вважали найбільш значущими у своїй роботі, які дозволяли досягти головного – чіткого, логічного, доказового, цікавого, пов'язаного з поясненням життєвих процесів засвоєння учнями нового матеріалу.

У процесі кооперативного навчання в малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою, формуються навички толерантного спілкування. Воно охоплює як уміння стисло, доступно та вичерпно сформулювати власну думку й бачення шляхів розв'язання навчальної проблеми, так і вміння вислухати, проаналізувати, оцінити думку колеги – співучасника інтерактивного процесу – вчителя або однокласника. При цьому треба сформувати в учня вміння розв'язувати конфліктні ситуації, які неминуче виникають у процесі діяльності як результат розбіжності думок. Робота в малих групах відкриває можливості до активного спілкування як між учнями — членами групи, так і між учнями і вчителем, який виконує роль керівника навчального процесу. Така форма навчання потребує певної підготовки до неї і може бути використана на будь-якому етапі навчальної діяльності.

Найдовше запам'ятовується дія, пов'язана з позитивними емоціями, тому для міцного і довготривалого запам'ятовування матеріалу доцільно при його закріпленні звертати велику увагу на практичне використання при виконанні вправ, розв'язуванні задач тощо. При цьому позитивне ставлення учня до цієї діяльності є вагомим чинником для кращого засвоєння інформації. Відомо, що темп забування одержаних знань винятково великий протягом перших трьох днів, тому в процесі фронтального опитування матеріал попереднього уроку необхідно активізувати в оперативній пам'яті учнів.

Підсумовуючи, зазначимо, що активізація інтерактивного навчання – засаднича умова формування емоційного інтелекту. Проведене дослідження не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів проблеми, що розглядається. Виконана робота дозволяє побачити перспективи подальшої розробки питань щодо створення системи для формування найвищого рівня емоційного інтелекту старшокласників, вивчення можливостей емоційного інтелекту для розвитку творчої особистості. Із розробкою цих питань ми пов'язуємо подальшу дослідницьку діяльність.

Література

1. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта. / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. – 2007. – № 5. – С. 57 – 65.
2. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку / Олена Миколаївна Ворожейкіна. – Х. : Основа. – 2011. – 255 с.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Даниель Гоулман. – М. : АСТ Хранитель, 2008. – С. 10 – 43.
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х. : Основа – 2011. – 176 с.
5. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / Василь Васильович Химинець. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с.